Objem a povrch ihlanov

RNDr. Marián Macko

U: Ako by si charakterizoval n-boký ihlan?

Ž: *Ihlan je teleso, ktoré je určené* **jednou význačnou stenou** *a vrcholom, ktorý v rovine tejto steny neleží.*

U: Význačnú stenu nazývame ***podstava ihlana***. Podstavou n-bokého ihlana je n-uholník. Vrchol ihlana, ktorý neleží v rovine podstavy, nazývame ***hlavný vrchol***. Zvyčajne ho označujeme symbolom V. Koľko vrcholov má n-boký ihlan?

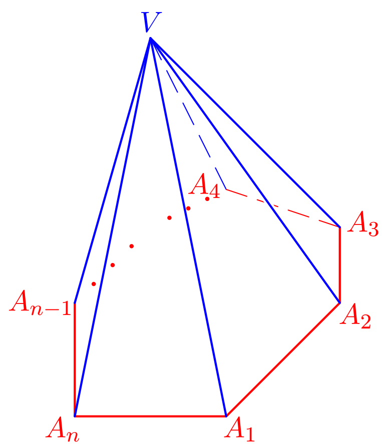

Ž: *Jeden hlavný vrchol a n vrcholov v podstave. Čiže, n-boký ihlan má spolu* $n+1$ **vrcholov**.

U: Taký istý je aj počet jeho stien. Okrem podstavy má aj n ***bočných stien***. Sú nimi napríklad trojuholníky A_1A_2V, A_2A_3V, alebo A_nA_1V.

Ž: *Spomínam si, že okrem vrcholov a stien, má ihlan aj hrany. Sú to úsečky, ktoré tvoria strany stien ihlana.*

U: Možno ich chápať ako priesečnice stien ihlana. Ak zoberieme dve bočné steny, tak ich prienikom získame ***bočné hrany ihlana***. Napríklad A_1V, A_2V alebo A_nV.

Ž: *Ostatné hrany nazývame podstavné?*

U: Áno. Strany podstavy ihlana nazývame ***podstavné hrany ihlana***. Vzniknú ako prienik podstavy a bočných stien ihlana. Vymenuj niekoľko podstavných hrán ihlana na obrázku.

Ž: *Sú to napríklad hrany A_1A_2, A_2A_3 a iné. Ihlan má n podstavných hrán.*

U: Pripomenieme si ešte niekoľko špeciálnych prípadov ihlanov. Podstava ***kolmého ihlana*** musí mať stred súmernosti S a zároveň priamka VS musí byť kolmá na rovinu podstavy.

Ž: *Chcete povedať, že v prípade kolmého ihlana nemusí byť podstavou pravidelný n-uholník?*

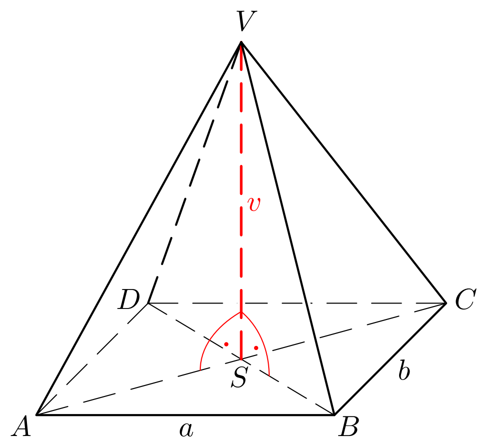

U: Nie, nemusí. Podstavou môže byť napríklad obdĺžnik, lebo priesečník uhlopriečok S je jeho stredom súmernosti. Dôležité je, aby úsečka spájajúca tento bod S s hlavným vrcholom V ihlana bola kolmá na rovinu podstavy.

Ž: *Ako sa teda nazývajú také ihlany, ktorých podstava je pravidelný n-uholník.*

U: Máš zrejme na mysli ***pravidelné n-boké ihlany***. Ale okrem pravidelného n-uholníka, ktorý je ich podstavou, musia mať rovnako dlhé bočné hrany.

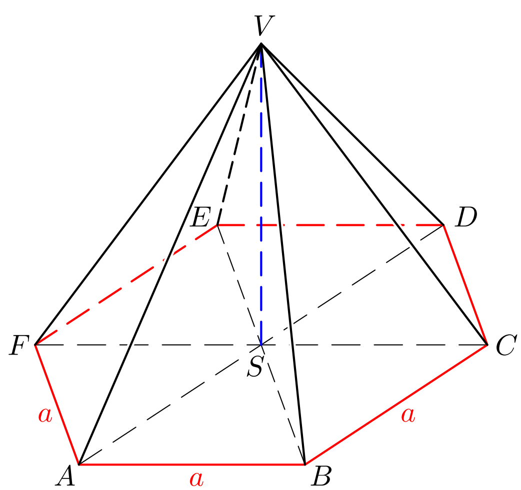

Ž: *Aha! Začínam chápať rozdiel medzi kolmým a pravidelným ihlanom. Nie je to len v podstave, ale aj v bočných stenách.* **Bočnými stenami** *pravidelného ihlana sú* **zhodné rovnoramenné trojuholníky**. *V prípade kolmého ihlana trojuholníky nemusia byť zhodné.*

U: Máš pravdu. Porovnaj ešte raz predchádzajúce dva obrázky.

Ž: *Mohli by ste mi ešte vysvetliť pojem štvorsten?*

U: Pojem ***štvorsten*** je iba iné pomenovanie pre ***trojboký ihlan***.

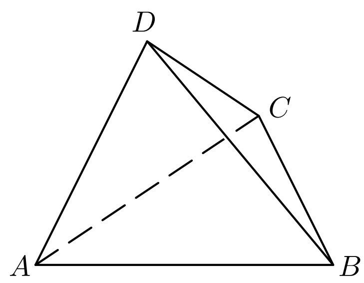

Ž: *Aha! Trojboký znamená, že podstavou je trojuholník. Ale aj bočné steny sú trojuholníky. Štvorsten má teda štyri steny.*

U: Samozrejme. Štvorsten je teleso s najmenším počtom stien. To odráža aj samotné pomenovanie telesa. A keďže všetky steny sú trojuholníky, tak podstavou môže byť ktorákoľvek z nich. Vieš čím sa vyznačuje ***pravidelný štvorsten***?

Ž: *Všetky jeho steny musia byť zrejme* **rovnostranné trojuholníky**.

U: Ak sú všetky steny pravidelného štvorstena rovnostranné trojuholníky, tak sa dá veľmi jednoducho vyjadriť jeho ***povrch***. Ide o súčet obsahov všetkých jeho stien.

Ž: *Máte pravdu. Stačí vyjadriť obsah jedného rovnostranného trojuholníka. Celkový povrch pravidelného štvorstena bude štvornásobkom tohto obsahu.*

$$S = 4 \cdot S_{\Delta}.$$

U: Na vyjadrenie obsahu rovnostranného trojuholníka potrebujeme dĺžku strany a a výšku v_a na túto stranu.

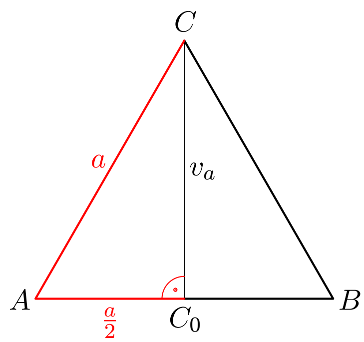

Ž: *Využijem* **Pytagorovu vetu** *v pravouhlom trojuholníku AC_0C. Prepona AC má dĺžku a a odvesna AC_0 je polovicou strany a. Preto platí*

$$v_a^2 = a^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2.$$

Umocním a odrátam. Spoločným menovateľom je číslo 4.

$$v_a^2 = \frac{4a^2 - a^2}{4} = \frac{3a^2}{4}.$$

U: Pre výšku na stranu a po odmocnení dostávame $v_a = \frac{\sqrt{3}a}{2}$. Obsah jednej steny preto bude

$$S_\Delta = \frac{av_a}{2} = \frac{a\frac{\sqrt{3}a}{2}}{2},$$

čo vieme upraviť na tvar

$$S_\Delta = \frac{\sqrt{3}a^2}{4}.$$

Vyjadri povrch pravidelného štvorstena.

Ž: *Obsah trojuholníka vynásobím štyrmi. Povrch bude vyjadrený v tvare*

$$S = 4 \cdot S_\Delta = 4 \cdot \frac{\sqrt{3}a^2}{4} = \sqrt{3}a^2.$$

U: V tomto špeciálnom prípade ihlana sa jeho povrch dá celkom jednoduchým spôsobom vyjadriť pomocou dĺžky a jeho hrany. ***Povrch ihlana*** vo všeobecnosti je však daný vzorcom

$$S = S_p + S_{pl},$$

kde S_p je ***obsah podstavy*** a S_{pl} ***obsah plášťa***.

Ž: *Pod* **plášťom** *máte na mysli* **zjednotenie** *všetkých trojuholníkov, ktoré sú* **bočnými stenami ihlana***?*

U: Máš pravdu. Napríklad, v prípade pravidelného n-bokého ihlana, to bude zjednotenie n zhodných rovnoramenných trojuholníkov.

Ž: *A ako to je s objemom ihlana? Viem, že sa vypočíta podľa vzorca*

$$V = \frac{1}{3} \cdot S_p v,$$

kde S_p je **obsah podstavy** *a v je* **telesová výška***. Prečo je vo vzorci jedna tretina?*

U: Jedna tretina vo vzorci súvisí s tým, že hranol sa dá rozložiť na ***tri neprekrývajúce sa ihlany***. Dôležité je aby každý z ihlanov mal rovnaký objem. Keďže objem hranola je $V = S_p v$, objem jedného ihlana bude ***tretinou objemu hranola***.

Ž: *Tak, to si neviem predstaviť. Ako dáte do hranola tri rovnaké ihlany?*

U: Ukážeme si to na kocke. Vytvoríme v nej tri štvorboké ihlany. Hlavným vrcholom všetkých ihlanov bude vrchol F kocky. Jeden z ihlanov bude mať za podstavu dolnú stenu kocky, druhý zase ľavú bočnú stenu kocky a pre posledný bude podstavou zadná stena kocky. Pozri na obrázok.

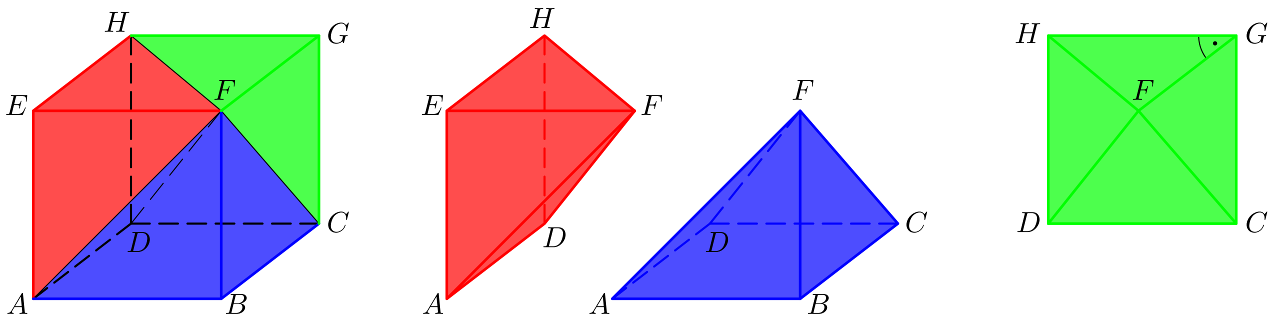

Ž: *Zaujímavé. Dostali sme* **tri štvorboké ihlany** $ABCDF$, $ADHEF$ *a* $CDHGF$. *Je pravda, že majú* **rovnaké podstavy**. *To preto, lebo sú to štvorce* $ABCD$, $ADHE$ *a* $CDHG$. *Ale majú rovnaké aj telesové výšky?*

U: Ako vieme, ***telesová výška ihlana*** je ***vzdialenosť jeho hlavného vrcholu od roviny podstavy***. V ihlane $ABCDF$ je telesovou výškou hrana BF, lebo je kolmá na podstavu $ABCD$. V ostatných dvoch ihlanoch urč telesové výšky sám.

Ž: *Jasné! Stačí pozerať na obrázok kocky. Hrana* EF *je predsa kolmá na ľavú bočnú stenu kocky, preto bude výškou v ihlane* $ADHEF$. *V poslednom ihlane* $CDHGF$ *je telesovou výškou hrana* FG. *To preto, lebo táto hrana je kolmá na zadnú stenu kocky.*

U: Každá z týchto telesových uhlopriečok má dĺžku, ktorá je rovnaká ako dĺžka a hrany kocky. Uvažované tri štvorboké ihlany majú teda zhodné podstavy a telesové výšky. Sú zhodné. Lenže zhodné telesá majú rovnaký objem, preto je objem jedného z ihlanov tretinou objemu kocky.

Ž: *Dá sa táto finta využiť aj pre iné hranoly ako kocka?*

U: Áno, ale nemusí to byť až také jednoduché. Pre teba je však dôležitejšie, vedieť použiť vzorec na výpočet objemu ihlana v rôznych úlohách.

Ž: *Vzorec pre objem hranola je* $V = S_p v$. *Budem si teda pamätať, že do hranola sa zmestia tri ihlany s rovnakým objemom. Preto sa* **objem ihlana s rovnakou podstavou ako je podstava hranola a s rovnakou telesovou výškou** *vypočíta podľa vzorca*

$$V = \frac{1}{3} \cdot S_p v.$$

Príklad 1: *Vypočítajte objem a povrch pravidelného štvorbokého ihlana $ABCDV$, ak jeho podstavná hrana má dĺžku $a = 10$ cm a telesová výška $v = 12$ cm.*

U: Vzorec na výpočet objemu ihlana je

$$V = \frac{1}{3}S_p v.$$

Telesovú výšku v poznáš. Ako vypočítaš obsah S_p podstavy pravidelného štvorbokého ihlana?

Ž: *Ak je ihlan pravidelný a štvorboký, tak jeho podstavou je* **štvorec** *so stranou a zadanej dĺžky. Obsahom podstavy bude preto obsah štvorca $S_p = a^2$. Po dosadení do vzorca pre objem dostávam*

$$V = \frac{1}{3}S_p v = \frac{1}{3}a^2 v.$$

U: Stačí dosadiť zadané číselné hodnoty. Preto platí

$$V = \frac{1}{3} \cdot 10^2 \cdot 12.$$

Dopočítaj.

Ž: *Umocním a po krátení čísel tri a dvanásť zostane číslo štyri.*

$$V = \frac{1}{3} \cdot 10^2 \cdot 12 = 100 \cdot 4 = 400 \text{ cm}^3.$$

Objem ihlana je 400 **centimetrov kubických**.

U: Pre povrch ihlana platí vzorec

$$S = S_p + S_{pl},$$

kde S_{pl} je ***obsah plášťa***. Máš predstavu, z čoho pozostáva plášť pravidelného štvorbokého ihlana?

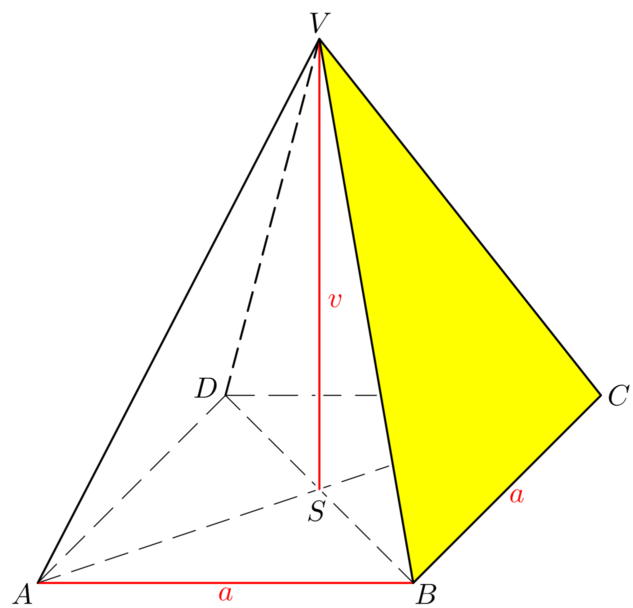

Ž: *Plášťom je zjednotenie bočných stien ihlana. V našom prípade to budú štyri zhodné rovnoramenné trojuholníky. Jedným z nich je trojuholník BCV.*

U: Pre obsah plášťa platí $S_{pl} = 4S_{\Delta}$. Vypočítať ***obsah rovnoramenného trojuholníka*** by pre teba nemal byť problém.

Ž: *Použijem vzorec* $S_{\Delta} = \dfrac{zv_z}{2}$. *Základňou je podstavná hrana a ihlana. Ale nepoznám výšku v bočnej stene.*

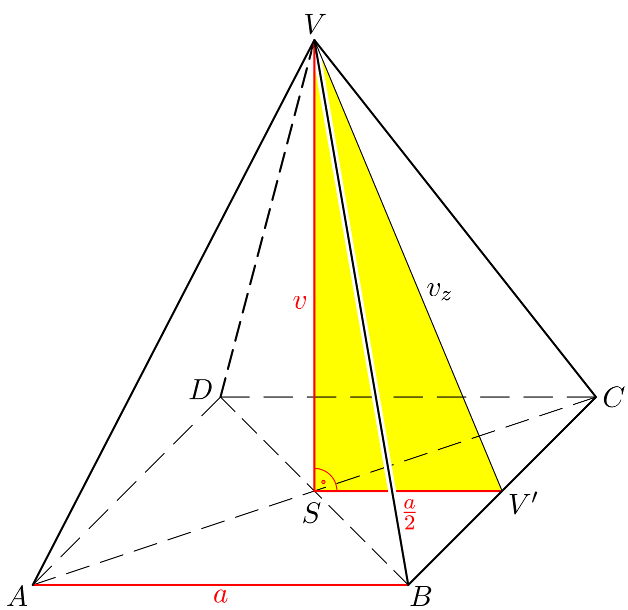

U: Vypočítaš ju z pravouhlého trojuholníka VSV', kde S je stred podstavy ihlana a bod V' je stredom hrany BC.

Ž: *Teraz to už nebude problém. Poznám obe odvesny. Odvesna SV je* **telesovou výškou** *ihlana a úsečka SV' je* **polovicou podstavnej hrany**. *Potrebujem vypočítať preponu, preto využijem* **Pytagorovu vetu**

$$v_z^2 = v^2 + \left(\frac{a}{2}\right)^2.$$

U: Po dosadení číselných hodnôt dostávame

$$v_z^2 = 12^2 + 5^2.$$

Dopočítaj.

Ž: *Čísla umocním*

$$v_z^2 = 144 + 25,$$

sčítam a odmocním. **Výška na základňu** *v rovnoramennom trojuholníku BCV bude mať veľkosť*

$$v_z = \sqrt{169} = 13 \text{ cm}.$$

U: Úsečka VV' je skutočne výškou, lebo trojuholník BCV je rovnoramenný so základňou BC a bod V' je stredom tejto základne. Teraz už máme všetky hodnoty na to, aby sme vypočítali povrch.

Ž: *Vo vzorci pre* **povrch ihlana** $S = S_p + S_{pl}$ *nahradím* **obsah podstavy** *vyjadrením* $S_p = a^2$. **Obsah plášťa** *vyjadrím v tvare*

$$S_{pl} = 4S_\Delta = 4\frac{zv_z}{2} = 2zv_z.$$

Ale základňa z *je vlastne hrana* a.

U: Povrch ihlana bude preto vyjadrený v tvare

$$S = a^2 + 2av_z.$$

Dosaď číselné hodnoty a dopočítaj.

Ž: *Dosadím hodnoty* $a = 10$ cm *a* $v_z = 13$ cm. *Dostávam*

$$S = 10^2 + 2 \cdot 10 \cdot 13 = 100 + 260 = 360 \text{ cm}^2.$$

U: Povrch ihlana je 360 ***centimetrov štvorcových***.

Príklad 2: *Vypočítajte objem pravidelného štvorbokého ihlana $ABCDV$, ak jeho podstavná hrana má dĺžku $a = 4$ cm. Odchýlka bočnej hrany ihlana od roviny podstavy je 60 stupňov.*

U: Čo potrebuješ poznať, aby si vypočítal objem hranola?

Ž: *Potrebujem obsah podstavy S_p a telesovú výšku v. To preto, lebo objem ihlana vypočítam podľa vzorca*

$$V = \frac{1}{3} S_p v.$$

Nepoznám však telesovú výšku.

U: A obsah podstavy pravidelného štvorbokého ihlana by si vedel vypočítať?

Ž: *Toto nie je problém.* **Podstavou ihlana** *je* **štvorec** *so stranou $a = 4$ cm, preto obsah podstavy vypočítam podľa vzorca $S_p = a^2$.*

U: Pri výpočte ***telesovej výšky v ihlana*** využijeme zadaný uhol. Vieš povedať, ktoré priamky zvierajú uhol určujúci ***odchýlku bočnej hrany ihlana od roviny podstavy***?

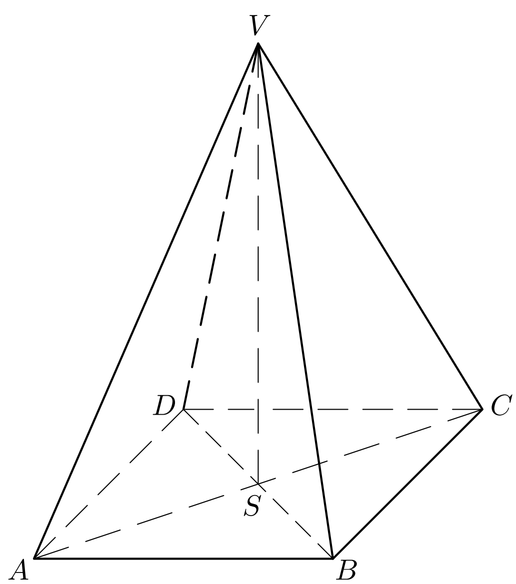

Ž: *Spomínam si, že uhol medzi priamkou a rovinou určím ako* **uhol medzi zadanou priamkou a jej kolmým priemetom do roviny**. *Teda zadaný uhol by mal byť pri vrchole A v trojuholníku ABV.*

U: Teoreticky si to sformuloval správne, ale uhol BAV nie je zadanou odchýlkou. Uvažuj trochu. Aby si dostal ***kolmý priemet bočnej hrany AV***, potrebuješ kolmé priemety jej dvoch bodov. Myslím si, že s bodom A nebudeš mať problém.

Ž: *Tento bod leží v rovine podstavy, teda sa zobrazí sám do seba. Jasné! Už viem kolmo premietnuť aj bod V. Telesová výška je kolmá na rovinu podstavy, preto kolmým priemetom bodu V bude stred S podstavy ihlana.*

U: To znamená, že odchýlkou bočnej hrany AV od roviny podstavy je ***uhol VAS***. Podľa zadania má veľkosť 60 stupňov. Mal by si ešte vyjadriť dĺžku úsečky AS. Využi ***pravouhlý rovnoramenný trojuholník*** ABC.

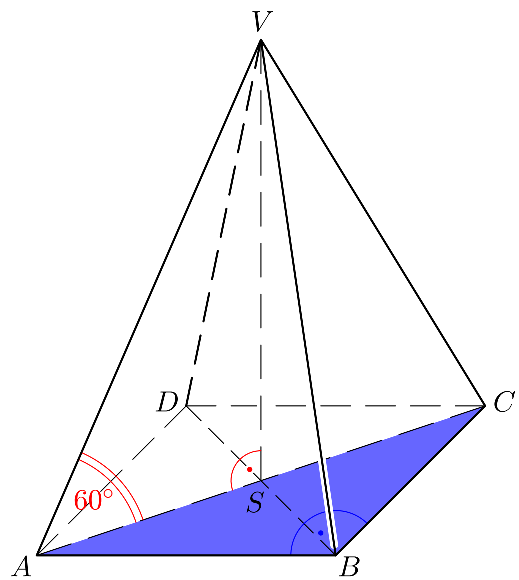

Ž: *Využijem* **Pytagorovu vetu**

$$|AC|^2 = |AB|^2 + |BC|^2.$$

Obe odvesny majú dĺžku $a = 4$ cm, *preto túto hodnotu dosadím a čísla umocním. Dostávam*

$$|AC|^2 = 4^2 + 4^2 = 16 + 16 = 32.$$

U: Uhlopriečka AC podstavy bude mať dĺžku $|AC| = \sqrt{32}$. Číslo 32 sa dá čiastočne odmocniť, lebo je súčinom čísla 16 a čísla 2. Odmocnina z čísla 16 je číslo 4, preto platí

$$|AC| = 4\sqrt{2}.$$

Ž: *Úsečka AS je polovicou uhlopriečky AC. To znamená, že* $|AS| = 2\sqrt{2}$.

U: Teraz už v pravouhlom trojuholníku ASV, s pravým uhlom pri vrchole S, poznáme uhol VAS a dĺžku priľahlej odvesny k tomuto uhlu. Ide o úsečku AS. Telesová výška ihlana je v tomto trojuholníku protiľahlou odvesnou k zadanému uhlu.

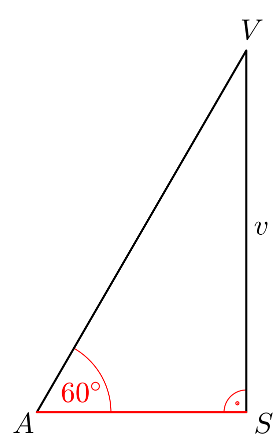

Ž: *Pomerom protiľahlej a priľahlej odvesny je daná funkcia* **tangens** *pre ostrý uhol* α. *Platí*

$$\mathrm{tg}\alpha = \frac{v}{|AS|}.$$

Ak rovnicu vynásobím dĺžkou strany AS, *dostanem telesovú výšku*

$$v = |AS| \cdot \mathrm{tg}\alpha.$$

U: Dosadíme $|AS| = 2\sqrt{2}$ a využijeme, že hodnota funkcie tangens pre uhol 60 stupňov je rovná číslu $\sqrt{3}$.

Ž: *Preto platí*

$$v = 2\sqrt{2} \cdot \mathrm{tg}60^\circ = 2\sqrt{2} \cdot \sqrt{3}.$$

Dá sa tento výsledok nejako upraviť?

U: Súčin odmocnín z dvoch čísel je odmocninou zo súčinu týchto čísel. V našom prípade má telesová výška dĺžku $v = 2\sqrt{6}$. Môžeš dopočítať objem ihlana.

Ž: *Do vzorca* $V = \frac{1}{3}a^2v$ *dosadím hodnoty* $a = 4$ cm *a* $v = 2\sqrt{6}$ cm. *Dostávam*

$$V = \frac{1}{3} \cdot 4^2 \cdot 2\sqrt{6} = \frac{32\sqrt{6}}{3}\ \mathrm{cm}^3.$$

U: Objem ihlana je $\frac{32\sqrt{6}}{3}$ centimetrov kubických.

Príklad 3: *Vyjadrite objem a povrch pravidelného štvorstena, ak je daná dĺžka jeho hrany a.*

U: Objem pravidelného trojbokého ihlana vypočítame podľa vzorca $V = \frac{1}{3}S_p v$, kde S_p je ***obsah podstavy*** a v ***telesová výška***. Akým geometrickým útvarom je podstava?

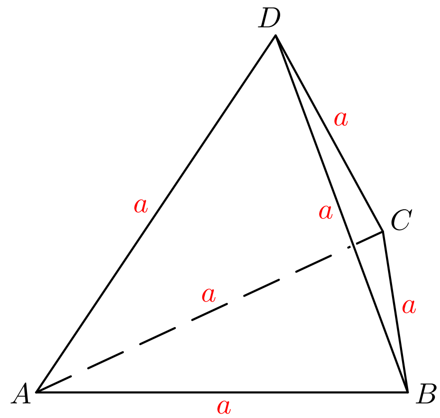

Ž: *Podstavou, ale aj bočnými stenami sú* **rovnostranné trojuholníky** *so stranou dĺžky a. Preto obsah podstavy vypočítam ako obsah trojuholníka ABC*

$$S_p = S_{\Delta ABC}.$$

U: V trojuholníku poznáme dĺžku strany a. Potrebujeme vyjadriť výšku v_a na túto stranu.

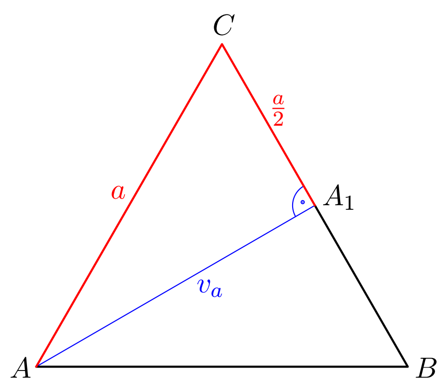

Ž: *Pre* **pravouhlý trojuholník** *AA_1C zapíšem* **Pytagorovu vetu**. *Bod A_1 je stredom strany BC, lebo* **výška** *v rovnostranom trojuholníku je zároveň aj* **ťažnicou**. *Preto je dĺžka úsečky CA_1 rovná polovici strany a.*

$$v_a^2 = a^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2.$$

U: Výšku dostaneme po odmocnení. Výraz pod odmocninou upravíme tak, že najskôr umocníme zlomok a potom odčítame. Teda oba členy upravíme na spoločného menovateľa, čo je číslo štyri.

$$v_a = \sqrt{a^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2} = \sqrt{a^2 - \frac{a^2}{4}} = \sqrt{\frac{4a^2 - a^2}{4}} = \sqrt{\frac{3a^2}{4}}.$$

Ž: *Menovateľ zlomku a výraz a^2 v čitateli sa dajú odmocniť. Pre výšku na stranu a dostávam*

$$v_a = \frac{\sqrt{3}a}{2}.$$

U: Môžeme teda vyjadriť obsah podstavy.

Ž: *Dosadím do vzorca pre obsah trojuholníka*

$$S_p = S_{\Delta ABC} = \frac{av_a}{2} = \frac{a\frac{\sqrt{3}a}{2}}{2} = \frac{\sqrt{3}a^2}{4}.$$

U: Telesovú výšku vyjadríme z ***pravouhlého trojuholníka*** ATD, kde T je ťažisko v podstave štvorstena.

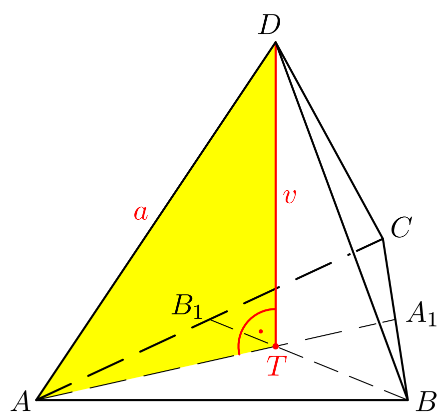

Ž: *Prečo ste zobrali práve ťažisko?*

U: Telesovou výškou má byť úsečka kolmá na rovinu podstavy. ***Ťažisko*** rovnostranného trojuholníka ABC je ***kolmým priemetom*** bodu D do roviny podstavy. To preto, lebo trojuholníky ATD, BTD a CTD sú zhodné. Jednou ich stranou je bočná hrana štvorstena, druhou stranou časť ťažnice a tretiu stranu majú spoločnú. Vyplýva to z toho, že štvorsten je pravidelný.

Ž: *Aha! Máte pravdu. Mýlilo ma to, lebo ja som uvažoval nad* **priesečníkom výšok** *v podstave. Ťažisko a ortocentrum v rovnostrannom trojuholníku predsa splývajú.*

U: Týmto si zároveň naznačil myšlienku, ako určiť dĺžku strany AT. Vieme, že ťažisko rozdeľuje ťažnicu na dve časti v pomere $1 : 2$.

Ž: *Úsečka AT predstavuje* **dve tretiny ťažnice**.

U: A keďže ***ťažnica*** je zároveň ***výškou***, môžeme využiť už nami vyjadrenú dĺžku výšky v_a na stranu a. Dostávame

$$|AT| = \frac{2}{3} v_a = \frac{2}{3} \cdot \frac{\sqrt{3}a}{2} = \frac{\sqrt{3}a}{3},$$

lebo dvojky sa vykrátia.

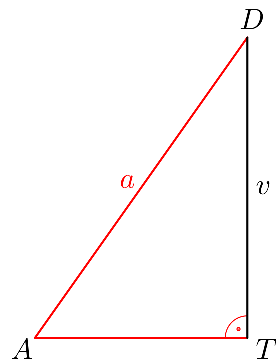

Ž: *V pravouhlom trojuholníku ATD už poznám dve strany. Prepona AD má dĺžku a a dĺžku odvesny AT sme teraz vypočítali. Telesovú výšku v vypočítam využitím* **Pytagorovej vety**. *Platí*

$$v^2 = a^2 - |AT|^2.$$

U: Dosadíme za dĺžku strany AT a výšku vypočítame po odmocnení. Dostávame

$$v = \sqrt{a^2 - \left(\frac{\sqrt{3}a}{3}\right)^2} = \sqrt{a^2 - \frac{3a^2}{9}} = \sqrt{\frac{9a^2 - 3a^2}{9}} = \sqrt{\frac{6a^2}{9}}.$$

Umocnili sme jednotlivé členy a upravili zlomky na spoločného menovateľa. V tomto prípade je to číslo 9.

Ž: *V čitateli môžem odmocniť druhú mocninu hrany a a odmocnina z čísla deväť v menovateli je číslo tri.*

$$v = \sqrt{\frac{6a^2}{9}} = \frac{\sqrt{6}a}{3}.$$

U: Všetky potrebné veličiny na určenie objemu štvorstena sme vyjadrili pomocou dĺžky hrany a. Preto objem štvorstena vyjadríme v tvare

$$V = \frac{1}{3} S_p v = \frac{1}{3} \cdot \frac{\sqrt{3}a^2}{4} \cdot \frac{\sqrt{6}a}{3}.$$

Pokračuj v úpravách výrazu.

Ž: *Výraz zjednoduším na jeden zlomok. V menovateli bude číslo* 36*, lebo je súčinom čísel* 3*,* 4 *a* 3*, ktoré sú v menovateľoch zlomkov. Súčin odmocnín v čitateli napíšem ako jednu odmocninu, a to zo súčinu čísel* 3 *a* 6*. Teda pod odmocninou bude číslo* 18*. V čitateli bude navyše* **tretia mocnina** *dĺžky hrany a, lebo je tam v súčine tri krát.*

$$V = \frac{1}{3} \cdot \frac{\sqrt{3}a^2}{4} \cdot \frac{\sqrt{6}a}{3} = \frac{\sqrt{18}a^3}{36}.$$

U: Toto vyjadrenie sa ešte dá zjednodušiť. Číslo 18 je súčinom čísel 9 a dva. Preto ho ***čiastočne odmocníme***.

$$V = \frac{\sqrt{18}a^3}{36} = \frac{\sqrt{9} \cdot \sqrt{2}a^3}{36} = \frac{3\sqrt{2}a^3}{36}.$$

Po vykrátení čísel 3 a 36 dostávame pre objem výsledný tvar

$$V = \frac{\sqrt{2}a^3}{12}.$$

Ž: *To si mám pamätať?*

U: Nie, nemusíš. Bola to úloha. Podstatné boli vyjadrenia rôznych úsečiek, ktoré umožnili určiť telesovú výšku. Vyjadríme ešte povrch pravidelného štvorstena.

Ž: *Toto už bude jednoduchšie. Povrch vypočítam podľa vzorca $S = 4 \cdot S_{\Delta ABC}$, lebo štvorsten má štyri rovnaké steny. A obsah trojuholníka ABC predsa poznám. Vyjadrili sme ho pri určovaní objemu. Preto iba dosadím a výraz na pravej strane upravím.*

$$S = 4 \cdot \frac{\sqrt{3}a^2}{4} = \sqrt{3}a^2.$$

Príklad 4: *Vyjadrite objem a povrch pravidelného osemstena, ak je daná dĺžka jeho hrany a.*

U: Máš predstavu ako vyzerá pravidelný osemsten?

Ž: *Mal by mať* **osem stien**, *ale ako vyzerá, to netuším.*

U: Predstav si, že by si podstavami zlepil ***dva zhodné pravidelné štvorboké ihlany***. Ak ihlany budú mať ***rovnaké dĺžky bočných*** a ***podstavných hrán***, tak toto teleso bude pravidelný osemsten.

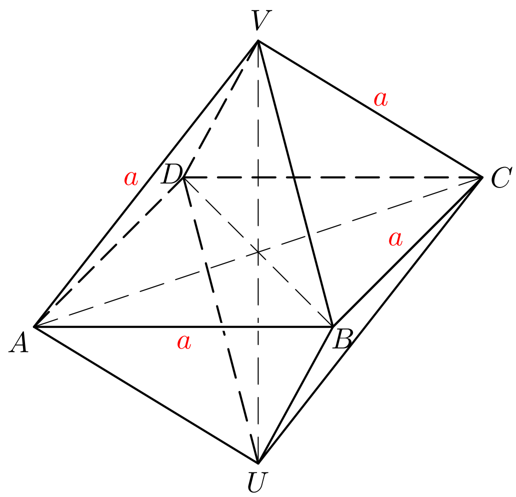

Ž: *Ale potom mi stačí uvažovať iba jeden štvorboký ihlan. Objem celého telesa bude dvojnásobkom jeho objemu.*

$$V = 2V'.$$

U: Máš pravdu. Vyjadríme preto objem pravidelného štvorbokého ihlana, ktorého všetky hrany majú dĺžku a. Čo k tomuto vyjadreniu potrebujeme?

Ž: *Vzorec na výpočet objemu je* $V' = \frac{1}{3}S_p v$. **Obsah S_p podstavy** *je druhá mocnina dĺžky hrany, lebo podstavou je* **štvorec**.

$$S_p = a^2.$$

Nepoznám však telesovú výšku v.

U: Ako vieme, ***telesová výška*** je úsečka určená hlavným vrcholom ihlana a stredom podstavy. Je to úsečka SV. Vypočítame ju z ***pravouhlého trojuholníka*** ASV s pravým uhlom pri vrchole S. To preto, lebo výška je kolmá na podstavu.

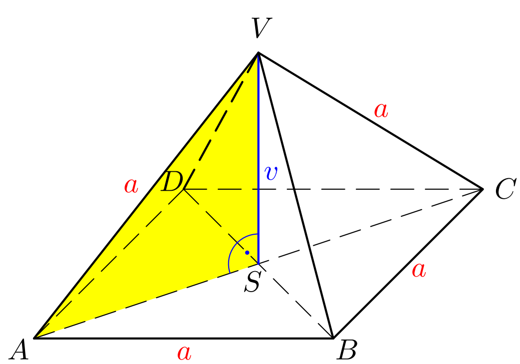

Ž: *Ako to chcete urobiť, keď v tomto trojuholníku poznáme iba preponu AV dĺžky a?*

U: Dĺžka úsečky AS je predsa ***polovicou uhlopriečky*** AC. A tú vieme vypočítať z ďalšieho pravouhlého trojuholníka ABC.

Ž: *Jasné! Pravý uhol v tomto trojuholníku je pri vrchole B a obe odvesny majú dĺžku podstavnej hrany a. Preto platí*

$$|AC|^2 = a^2 + a^2 = 2a^2.$$

Uhlopriečka AC má dĺžku $\sqrt{2}a$.

U: Úsečka AS má polovičnú dĺžku.

$$|AS| = \frac{\sqrt{2}a}{2}.$$

Teraz môžeš vyjadriť telesovú výšku v.

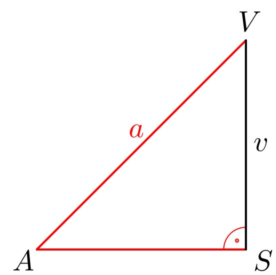

Ž: *Podľa* **Pytagorovej vety** *platí*

$$v^2 = a^2 - |AS|^2 = a^2 - \left(\frac{\sqrt{2}a}{2}\right)^2 = a^2 - \frac{2a^2}{4}.$$

Zlomok som umocnil tak, že som umocnil zvlášť čitateľa aj menovateľa.

U: Výšku vyjadríme odmocnením. Výraz pod odmocninou upravíme na spoločného menovateľa. Je ním číslo štyri a potom niektoré členy odmocníme. Dostávame

$$v = \sqrt{a^2 - \frac{2a^2}{4}} = \sqrt{\frac{4a^2 - 2a^2}{4}} = \sqrt{\frac{2a^2}{4}} = \frac{\sqrt{2}a}{2}.$$

Nič nám teraz nebráni, aby sme vyjadrili objem ihlana.

Ž: *Objem pravidelného osemstena bude* **dvojnásobkom objemu pravidelného štvorbokého ihlana**, *pričom objem ihlana vyjadrím ako jednu tretinu zo súčinu obsahu podstavy a telesovej výšky.*

$$V = 2V' = 2 \cdot \frac{1}{3} S_p v.$$

U: Obsah podstavy sme vyjadrili v tvare $S_p = a^2$ a telesovú výšku v tvare $v = \dfrac{\sqrt{2}a}{2}$. Dosaď tieto hodnoty do vzorca pre objem.

Ž: *Po dosadení dostávam*

$$V = \frac{2}{3}a^2 \cdot \frac{\sqrt{2}a}{2} = \frac{\sqrt{2}a^3}{3},$$

lebo dvojky sa vykrátia a súčin druhej a prvej mocniny premennej a je jej tretia mocnina.

U: Poďme teraz vyjadriť povrch osemstena.

Ž: **Bočnými stenami** *sú* **rovnostranné trojuholníky** *a podstavou je štvorec.*

U: Pozor! Osemsten nemá podstavu. Má len osem zhodných bočných stien, čo sú rovnostranné trojuholníky.

Ž: *Aha! Podstavy sme spolu zlepili. Sú vo vnútri osemstena. Budem teda počítať iba trojuholníky. Vyjadrím si preto výšku v_a na stranu a v rovnostrannom trojuholníku. Výška rozdelí tento trojuholník na dva zhodné pravouhlé trojuholníky. Preponou je strana a a jedna z odvesien má polovičnú dĺžku ako prepona.*

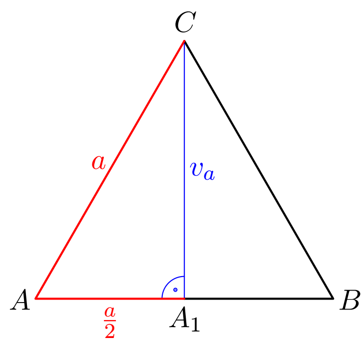

U: Použijeme ***Pytagorovu vetu*** v tvare

$$v_a^2 = a^2 - \left(\frac{a}{2}\right)^2 = a^2 - \frac{a^2}{4} = \frac{4a^2 - a^2}{4} = \frac{3a^2}{4}.$$

Zlomok sme umocnili a členy upravili na spoločného menovateľa.

Ž: *Odmocním a dostanem stenovú výšku*

$$v_a = \frac{\sqrt{3}a}{2}.$$

U: Povrch osemstena je ***osemnásobkom obsahu*** jedného ***rovnostranného trojuholníka***. Dúfam, že vzorec na výpočet obsahu trojuholníka nie je problém.

Ž: *Obsah jedného trojuholníka je* $S_\Delta = \frac{av_a}{2}$. *Pre povrch platí*

$$S = 8S_\Delta = 8 \cdot \frac{av_a}{2} = 4av_a.$$

Za výšku dosadím výraz $\frac{\sqrt{3}a}{2}$ *a členy vynásobím*

$$S = 4a \cdot \frac{\sqrt{3}a}{2} = 2\sqrt{3}a^2.$$

U: Povrch osemstena sa dá vyjadriť v tvare $S = 2\sqrt{3}a^2$.

Príklad 5: *Bočné hrany kolmého štvorbokého ihlana majú dĺžku $h = 2$ dm a zvierajú s rovinou podstavy uhol $\varphi = 60°$. Podstavou ihlana je obdĺžnik, ktorého uhlopriečky zvierajú uhol $\beta = 60°$. Vypočítajte objem kolmého štvorbokého ihlana.*

U: Všeobecný vzorec pre objem ihlana je $V = \frac{1}{3}S_p v$, kde S_p je obsah podstavy a v telesová výška. Našou úlohou je najskôr zistiť rozmery podstavy a veľkosť telesovej výšky. Čo znamená, že ihlan je kolmý?

Ž: *Telesová výška v takomto ihlane spája jeho hlavný vrchol so stredom podstavy. Podstavou je obdĺžnik, preto stredom podstavy bude priesečník uhlopriečok obdĺžnika.*

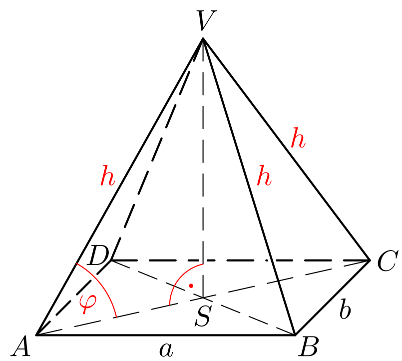

U: To znamená, že kolmým priemetom bodu V do podstavy bude jej stred. A keďže bod A leží v podstave, tak ***kolmým priemetom bočnej hrany*** AV do podstavy je úsečka AS. Preto uhol pri vrchole A v trojuholníku ASV má veľkosť 60 stupňov.

Ž: *To viete odkiaľ?*

U: Podľa zadania je známy uhol medzi bočnou hranou a rovinou podstavy. Vieme, že takýto uhol sa určuje ako uhol medzi ***zadanou hranou a jej kolmým priemetom do roviny***. A to sme pred chvíľou urobili.

Ž: *Dobre. Teraz už viem vypočítať veľkosť telesovej výšky. Využijem* **pravouhlý trojuholník** *AVS s pravým uhlom pri vrchole S. Poznám jeho preponu. Je to bočná hrana h ihlana. Uhol veľkosti 60 stupňov je oproti telesovej výške. Preto použijem funkciu sínus*

$$\sin\varphi = \frac{v}{h}.$$

U: Po vynásobení rovnice dĺžkou bočnej hrany h dostávame

$$v = h\sin\varphi.$$

Dosaď hodnoty.

Ž: *Viem, že hodnota funkcie sínus pre uhol 60 stupňov je rovná reálnemu číslu $\frac{\sqrt{3}}{2}$. Preto platí*

$$v = 2\sin 60° = 2\cdot\frac{\sqrt{3}}{2}.$$

Telesová výška ihlana má veľkosť $\sqrt{3}$ dm.

U: Ten istý trojuholník využijeme aj na výpočet dĺžky úsečky AS.

Ž: *Táto úsečka je priľahlou odvesnou k zadanému uhlu, preto použijem funkciu kosínus. Platí*

$$\cos\varphi = \frac{|AS|}{h}.$$

Ak rovnicu vynásobím premennou h, získam dĺžku úsečky AS.

$$|AS| = h\cos\varphi$$

U: Dosadíme tie isté zadané číselné hodnoty. Ďalej využijeme, že hodnota funkcie kosínus pre 60 stupňov je jedna polovica. Pre dĺžku strany AS dostávame

$$|AS| = 2\cos 60^\circ = 2\cdot 0,5 = 1.$$

Ž: *Prečo sme počítali dĺžku úsečky AS?*

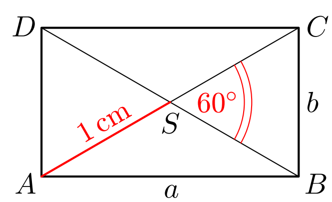

U: Potrebujeme ju k určeniu strán obdĺžnika, ktorý je podstavou ihlana. Bod S rozpoľuje uhlopriečky obdĺžnika $ABCD$. Preto úsečky SC a SB majú tiež dĺžku jedna.

Ž: *Zo zadania však vieme, že uhlopriečky podstavy zvierajú uhol* 60 *stupňov.*

U: Teda trojuholník BCS je ***rovnoramenný***, ktorého uhol oproti základni je 60 stupňov. Dokážeš určiť dĺžku strany BC?

Ž: *Ten trojuholník musí byť* **rovnostranný**. *Na zvyšné dva uhly pri základni, ktoré musia byť rovnaké, zvyšuje* 120 *stupňov. Teda aj uhly pri základni budú mať veľkosť* 60 *stupňov. Aj strany sú rovnaké, preto* $|BC| = b = 1$ dm.

U: Zdôvodnil si to pekne. Verím, že takto zvládneš aj výpočet strany a obdĺžnika. Využi pravouhlý trojuholník ABC.

Ž: *Viem, že uhlopriečka AC je dvojnásobkom dĺžky úsečky AS. Má veľkosť dva decimetre. Poznám ešte jednu odvesnu* $b = 1$ dm. *Druhú odvesnu vypočítam pomocou* **Pytagorovej vety**. *Bude v tvare*

$$a^2 = |AC|^2 - b^2 = 2^2 - 1^2 = 3.$$

Strana a podstavy má dĺžku $\sqrt{3}$ dm.

U: Máme teda všetky údaje na to, aby sme konečne vypočítali objem.

Ž: **Obsah podstavy** *bude vyjadrený súčinom dĺžok strán a a b obdĺžnika. Preto pre objem ihlana platí*

$$V = \frac{1}{3}S_p v = \frac{1}{3}ab \cdot v.$$

Po dosadení číselných hodnôt dostávam

$$V = \frac{1}{3} \cdot \sqrt{3} \cdot 1 \cdot \sqrt{3}.$$

Ale to je jedna, lebo odmocniny dajú v súčine číslo tri a trojky sa vykrátia.

U: Vidíš. Koľko zložitých výpočtov a výsledok je nakoniec taký jednoduchý. Objem kolmého štvorbokého ihlana je ***jeden decimeter kubický***.

Príklad 6: *Kocku s hranou $a = 4$ cm zrežeme v každom vrchole rovinou určenou stredmi hrán vychádzajúcich z daného vrchola kocky. Vypočítajte objem takto vzniknutého telesa.*

Ž: *To teleso si neviem ani predstaviť.*

U: Uvidíš, že riešenie úlohy nebude až také náročné. Zoberme si naskôr vrchol B kocky. Máš predstavu, ako sa odreže časť z kocky pri tomto vrchole?

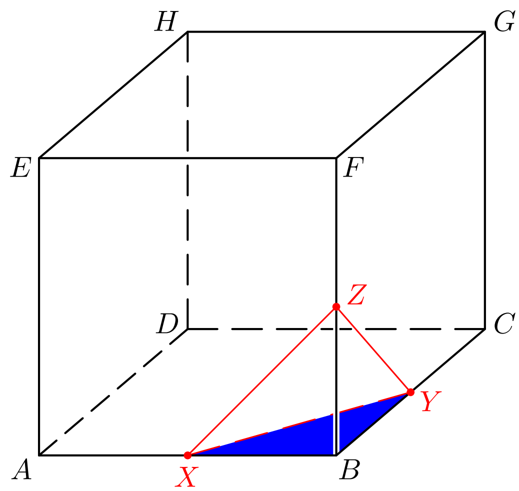

Ž: *Rovina rezu má prechádzať stredmi hrán kocky, ktoré vychádzajú z vrchola B. Teda stredmi hrán BA, BC a BF. Označím si ich X, Y a Z. Na kocke si rovinu predstavím ako* **trojuholník** XYZ.

U: Vtip tejto úlohy nie je v tom, ako vyzerá vzniknuté teleso, ale čo z kocky týmto jediným odrezaním odpadlo.

Ž: *Jasné! Veď to isté urobíme ešte vo zvyšných siedmich vrcholoch.*

U: Áno, ale odpovedz mi na otázku. Aké teleso sme odrezali vo vrchole B kocky?

Ž: *No, to teleso má štyri steny. Odrezali sme* **štvorsten** $XYZB$.

U: Štvorsten je vlastne trojboký ihlan. Čo myslíš, aké budú odrezané štvorsteny v ostatných vrcholoch kocky?

Ž: *Nič sa nezmení. Budú rovnaké.*

U: Takže, ak by si vedel vypočítať objem tohto jedného štvorstena, vedel by si vypočítať aj objem telesa, ktoré z kocky zostane?

Ž: *Už mi tá finta napadla. Od* **objemu kocky odrátam osemnásobok objemu jedného štvorstena**.

U: Celý problém je teda vo výpočte ***objemu trojbokého ihlana*** $XYZB$. Ako by si tento objem vypočítal? Pozri sa ešte raz na obrázok kocky.

Ž: *Keď za podstavu zoberiem trojuholník XYZ, tak nebudem vedieť určiť telesovú výšku.*

U: A prečo by podstavou trojbokého ihlana $XYZB$ nemohol byť trojuholník XYB?

Ž: *Zdalo sa mi, že to musí byť trojuholník XYZ, lebo je rovnostranný.*

U: Ale každá stena trojbokého ihlana je trojuholník. Je jedno, ktorý z týchto trojuholníkov je podstavou. Z hľadiska určenia telesovej výšky je jednoduchšie zobrať za podstavu napríklad trojuholník XYB.

Ž: *Jasné! Už to vidím.* **Telesovou výškou** *bude úsečka BZ, lebo hrana BF kocky je* **kolmá** *na jej dolnú podstavu.*

U: No vidíš. Pre telesovú výšku ihlana preto platí $v = \frac{a}{2} = 2\ \mathrm{cm}$, lebo bod Z je stredom hrany BF.

Ž: *Tak to potom aj dve strany v podstave majú dĺžku rovnú polovici hrany kocky. Platí*

$$|XB| = |YB| = 2\ \mathrm{cm}.$$

U: Treba si ešte uvedomiť, že ***podstavou ihlana*** je ***rovnoramenný pravouhlý trojuholník*** XYB s pravým uhlom pri vrchole B. Preto sa jeho obsah dá vyjadriť v tvare

$$S_{\Delta XYB} = \frac{|XB| \cdot |YB|}{2} = \frac{2 \cdot 2}{2}.$$

Jeden odrezaný ihlan má podstavu s obsahom ***dva centimetre štvorcové***.

Ž: *Objem telesa je teda rozdiel objemu kocky a osemnásobku objemu jedného ihlana. Objem kocky je $V_k = a^3$ a objem ihlana $V_i = \frac{1}{3} S_p v$.*

U: Preto platí

$$V = V_k - 8V_i = a^3 - 8 \cdot \frac{1}{3} S_{\Delta XYB} \cdot v.$$

Ž: *Po dosadení číselných hodnôt dostávame*

$$V = 4^3 - 8 \cdot \frac{1}{3} \cdot 2 \cdot 2 = 64 - \frac{32}{3} = \frac{192 - 32}{3} = \frac{160}{3}.$$

U: Objem telesa, ktoré zostane z kocky je $\frac{160}{3}$ ***centimetrov kubických***.

Ž: *Mohli by sme si výsledné teleso načrtnúť?*

U: Prečo nie.

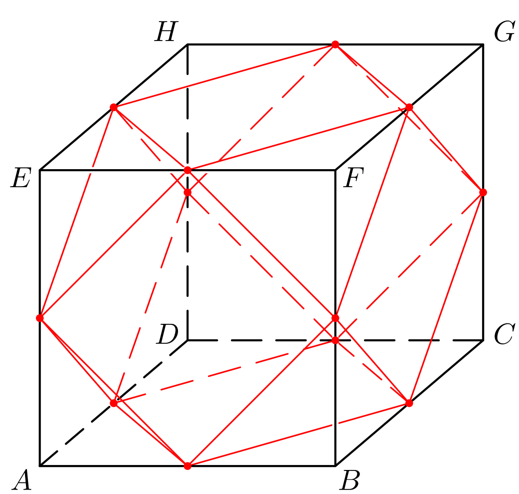

Ž: *Ako sa to teleso nazýva.*

U: Prezradím ti, že patrí medzi ***mnohosteny***. Nazýva sa štrnásťsten.

Ž: *Preto, že má* 14 *stien?*

U: Áno. Osem stien má tvar ***rovnostranného trojuholníka***, ktoré vznikli odrezaním vrcholov kocky. Zvyšnými stenami sú ***štvorce***. Tie sú vpísané do stien kocky.

Príklad 7: *Vyjadrite objem pravidelného štvorbokého ihlana $ABCDV$, ak je daná dĺžka jeho hrany a a uhol φ, ktorý zviera bočná stena ihlana s rovinou podstavy.*

Ž: *Nepochopil som celkom dobre zadanie úlohy. Uhol φ mám chápať ako uhol medzi bočnou hranou BV a podstavnou hranou BC?*

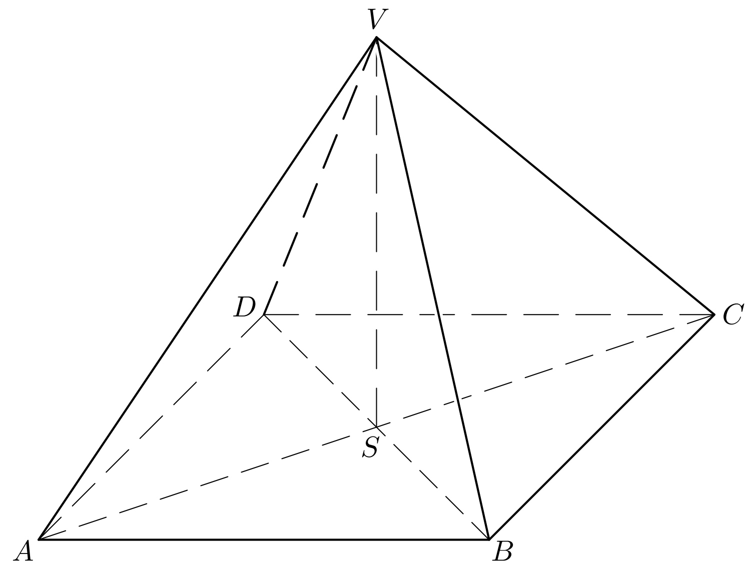

U: Nie. Uhol medzi dvomi rovinami sa určuje ako ***uhol medzi dvomi priamkami, ktoré sú kolmé na priesečnicu daných rovín***. Pritom jedna priamka je z jednej roviny a druhá priamka z druhej roviny.

Ž: *Mohli by ste to vysvetliť na zadanej úlohe?*

U: Rozoberieme to spoločne. Čo je prienikom bočnej steny BCV ihlana a jeho podstavy $ABCD$?

Ž: *Tieto steny ihlana sa pretínajú v úsečke BC.*

U: My však vieme, že úsečka BC je zároveň ***základňou rovnoramenného trojuholníka*** BCV, ktorý je bočnou stenou ihlana. V tejto stene potrebujeme určiť jednu priamku, ktorá je na základňu BC trojuholníka kolmá.

Ž: *Zoberieme* **výšku trojuholníka** *z bodu V na základňu?*

U: Samozrejme. Výška je predsa kolmá na základňu trojuholníka, teda aj na priesečnicu daných dvoch rovín.

Ž: *Aha! Tak potom v podstave zoberiem priamku prechádzajúcu stredom podstavy. Priamka bude rovnobežná s prednou hranou AB podstavy.*

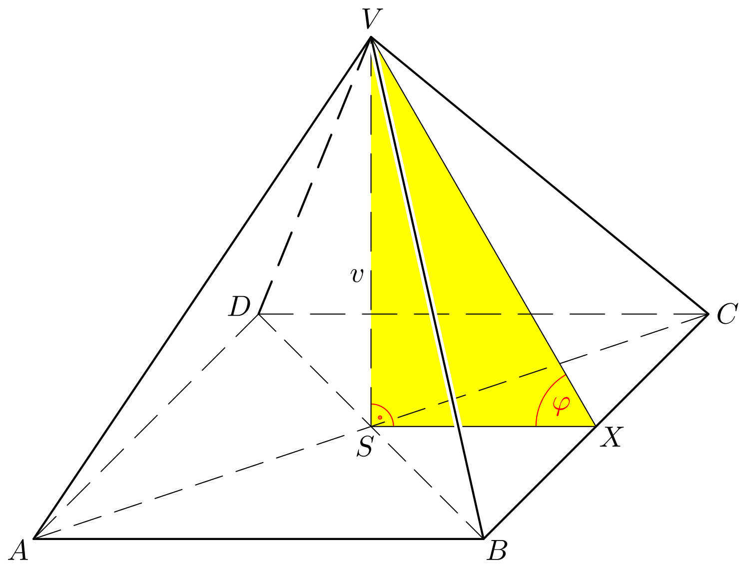

U: Obe kolmice na hranu BC majú jeden spoločný bod. Je ním stred X tejto hrany. Preto ***uhol medzi bočnou stenou*** BCV ***a rovinou podstavy*** je ***uhol*** SXV. Jeho veľkosť je podľa zadania označená symbolom φ.

Ž: *Načo nám bude tento uhol, keď máme vyjadriť objem ihlana?*

U: Všeobecný vzorec pre ***objem ihlana*** poznáš?

Ž: *Samozrejme. K výpočtu objemu potrebujem obsah podstavy a telesovú výšku. Vzorec má tvar*

$$V = \frac{1}{3} S_p v.$$

Obsah podstavy viem vyjadriť v tvare $S_p = a^2$*, lebo podstavou je štvorec so stranou* a*.*

U: Potrebuješ ešte vyjadriť telesovú výšku v. A práve na to využiješ aj zadaný uhol. Dĺžku jednej zo strán pravouhlého trojuholníka SXV by si mal vedieť vyjadriť.

Ž: *Strana* SX *je polovicou hrany* a*.*

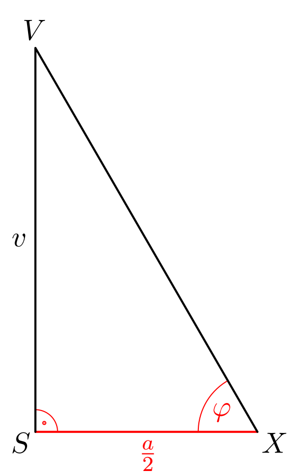

U: V ***pravouhlom trojuholníku*** SXV poznáme uhol a priľahlú odvesnu. Telesová výška je v tomto trojuholníku protiľahlou odvesnou. Odvesny trojuholníka dáva do vzťahu funkcia tangens. Platí

$$\mathrm{tg}\varphi = \frac{v}{|SX|}.$$

Ž: *Čiže telesová výška bude* $v = \frac{a}{2}\mathrm{tg}\varphi$*, lebo dĺžka úsečky* SX *je rovná polovici strany* a*.*

U: Teraz už máme všetky informácie na to, aby sme vyjadrili ***objem*** pravidelného štvorbokého ihlana.

Ž: *Po dosadení dostávame*

$$V = \frac{1}{3}S_p v = \frac{1}{3}a^2 \cdot \frac{a}{2}\mathrm{tg}\varphi = \frac{1}{6}a^3\mathrm{tg}\varphi.$$

Objem štvorbokého ihlana je vyjadrený vzťahom $V = \frac{1}{6}a^3\mathrm{tg}\varphi$*.*

Príklad 8: *Vypočítajte povrch pravidelného štvorbokého ihlana s objemom $V = 48\ \mathrm{cm}^3$. Dĺžky podstavnej hrany a telesovej výšky ihlana sú v pomere $a : v = 3 : 2$.*

U: Vzorec na výpočet objemu ihlana je $V = \frac{1}{3}S_p v$, kde S_p je obsah podstavy a v telesová výška ihlana.

Ž: *Podstavou je štvorec, lebo ihlan je pravidelný a štvorboký. Obsah podstavy sa preto dá vyjadriť v tvare $S_p = a^2$. Nepoznáme však dĺžku podstavnej hrany a.*

U: Vypočítame ju zo zadaného objemu ihlana.

Ž: *Ako, keď nepoznáme ani telesovú výšku?*

U: Poznáme však ***pomer*** dĺžok týchto dvoch úsečiek, $a : v = 3 : 2$. Ak rovnicu vynásobíme telesovou výškou v, tak dostaneme vyjadrenie podstavnej hrany $a = \frac{3v}{2}$.

Ž: *Prečo ste násobili, keď je tam pomer?*

U: Pomer $a : v$ chápeme ako delenie, teda aj zlomok. Preto sa zadaný pomer $a : v = 3 : 2$ dá prepísať do tvaru

$$\frac{a}{v} = \frac{3}{2}.$$

Ž: *Rozumiem. Zadaný pomer sme využili na vyjadrenie podstavnej hrany pomocou telesovej výšky.*

U: Presne tak. Objem ihlana môžeme teraz vyjadriť iba pomocou neznámej telesovej výšky. Platí

$$V = \frac{1}{3}S_p v = \frac{1}{3}a^2 \cdot v = \frac{1}{3} \cdot \left(\frac{3v}{2}\right)^2 v.$$

Pokračuj v úprave výrazu, ktorý vyjadruje objem ihlana.

Ž: *Najskôr druhý zlomok umocním a potom všetky členy vynásobím. Dostávam*

$$V = \frac{1}{3} \cdot \frac{9v^2}{4} \cdot v = \frac{9v^3}{12}.$$

U: Zlomok ***vykrátime*** tromi. Objem ihlana teraz vyjadríme v tvare $V = \frac{3v^3}{4}$.

U: Objem poznáš, vypočítaj telesovú výšku.

Ž: *Objem je 48 centimetrov kubických. Dosadím a získam rovnicu*

$$48 = \frac{3v^3}{4}.$$

Rovnicu vydelím číslom tri, vynásobím číslom štyri a mám

$$64 = v^3.$$

U: ***Telesová výška*** má dĺžku 4 ***centimetre***, lebo tretia odmocnina z čísla 64 je číslo štyri.

Ž: *Čiže poznáme aj dĺžku podstavnej hrany a, lebo*

$$a = \frac{3v}{2}.$$

Ak za telesovú výšku dosadím číslo štyri, tak pre podstavnú hranu dostanem $a = 6$ cm.

U: Určili sme zatiaľ dĺžky podstavnej hrany a telesovej výšky ihlana. Úlohou je však vypočítať jeho povrch. Vzorec by nemal byť problémom.

Ž: **Povrch ihlana** *vypočítame podľa vzorca* $S = S_p + S_{pl}$. *Obsah podstavy už máme, ale pre obsah plášťa budeme potrebovať výšku v bočnej stene ihlana.*

U: Prečo?

Ž: **Plášť ihlana** *tvoria* **štyri rovnoramenné trojuholníky** ABV, BCV, CDV *a* DAV, *ktoré sú bočnými stenami ihlana. Obsah plášťa je teda štvornásobkom obsahu jedného trojuholníka. Základňou je podstavná hrana a, ale výšku na túto stranu nepoznáme.*

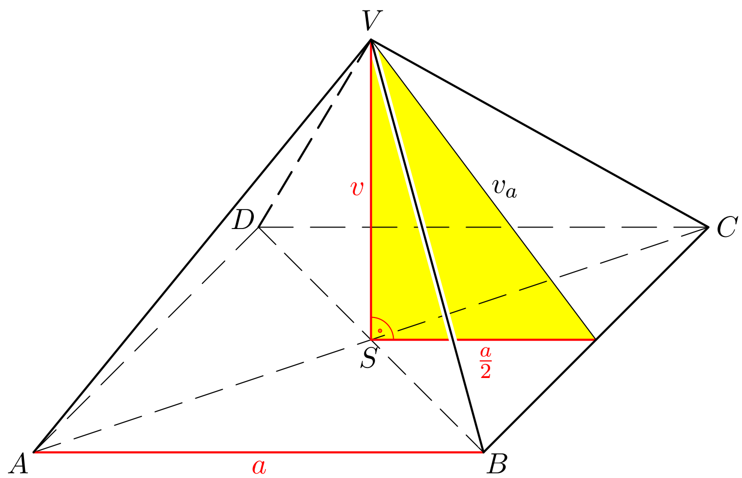

U: Výšku bočnej steny BCV vypočítame z pravouhlého trojuholníka VSX s pravým uholom pri vrchole S. Bod S je stredom podstavy a bod X je stredom hrany BC.

Ž: *Prečo ste zobrali bod* X*?*

U: Trojuholník BCV je ***rovnoramenný*** so základňou BC. Výška na túto základňu je v rovnoramennom trojuholníku zároveň ***ťažnicou***. A ťažnica spája vrchol a stred protiľahlej strany.

Ž: *Môžete ešte vysvetliť, prečo je v trojuholníku* VSX *pravý uhol pri vrchole* S*?*

U: Úsečka SV je telesová výška. Je kolmá na podstavu. Podľa definície kolmosti priamky na rovinu je úsečka SV kolmá na každú úsečku podstavy. Teda je kolmá aj na úsečku SX.

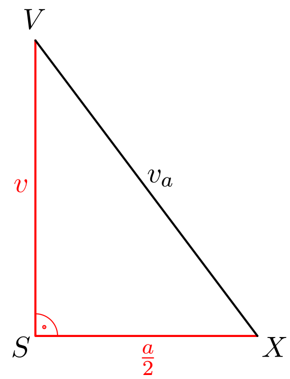

Ž: *Teraz je to už ľahké. V pravouhlom trojuholníku VSX poznám obe odvesny, čo sú telesová výška $v = 4$ cm a polovica podstavnej hrany $|SX| = 3$ cm. Preponu vypočítam podľa* **Pytagorovej vety**. *Platí*

$$v_a^2 = \left(\frac{a}{2}\right)^2 + v^2.$$

Po dosadení a odmocnení dostávam stenovú výšku

$$v_a = \sqrt{3^2 + 4^2} = \sqrt{25}.$$

Stenová výška má dĺžku päť centimetrov.

U: Pre povrch ihlana potom platí

$$S = S_p + S_{pl} = a^2 + 4 \cdot S_{\Delta BCV} = a^2 + 4 \cdot \frac{av_a}{2} = a^2 + 2av_a.$$

Ž: *Viem, že $a = 6$ cm a $v_a = 5$ cm. Po dosadení do vzorca pre povrch dostávam*

$$S = a^2 + 2av_a = 6^2 + 2 \cdot 6 \cdot 5 = 36 + 60 = 96 \text{ cm}^2.$$

U: Povrch pravidelného štvorbokého ihlana je 96 ***centimetrov štvorcových***.